

VILA ANEB TICHÝ PŮVAB BURŽOAZIE

„Způsobila-li ve mně taková Ruská třída se svými zahradními vilami, když jsem ji spatřil (snad poprvé v životě) na jedné ze svých bezcílných nedělních procházek, ten druh zmatku, jež bezmezně miluji, jež doprovází nejen snová, ale i četná jiná přemístění, zmatek, jež si nelze navoditi uměle a jež na sebe dává čekat jednou déle a podruhé kratčeji, zdálo-li se mi při pohledu na zahrady Ruské třídy (bylo to na jaře), že se náhle ozáří všechna okna obrovských a nazad posunutých zahradních vil třpyticími se vánočními stromy...“

Vítězslav Nezval, Pražský chodec

Co je to vlastně vila ? A čím se liší od „obyčejného“ rodinného domku ? V chytrých knihách nalezneme, že vila (z latinského *villa*) byla původně u antických Římanů venkovským obytným domem či dvorcem pro letní pobyt (*villa rustica*). Bohatí a bonvivánští Římané mívali ovšem rovněž i městskou či předměstskou vilu pro celoroční pobyt (*villa urbana* či *villa suburbana*). Francis Bacon, přední dvořan královny Alžběty, v jednom svém eseji píše: *„Když si Lucullus prohlédl v Pompeiově domě skvělé ložnice a rozlehlé a světlé sály, řekl: Určitě výtečné místo na léto, ale co si tu počneš v zimě ? Pompeius mu však správně odpověděl: Copak si myslíš, že jsem hloupější než ti ptáci, kteří táhnou na zimu do jiných domovů ?“*

Středověk vilám nepřál, zoufalost tehdejších poměrů ilustruje spíše tvrz či donjon. S příchodem renesance se pak ale stavějí vily zase, většinou uprostřed nádherných, parkově upravených zahrad. Dnes tímto slovem označujeme izolovaný dům, sloužící obytným účelům, obklopený zahradou a často velmi komfortně vybavený: terasa, veranda či zimní zahrada jsou „vynálezy“ s vilou nerozlučně spojené.

V 19. stol. a ještě i v 1. pol. 20. stol. se u nás stavěly vily, které opravdu vycházely ze stavebních vzorů svých antických či renesančních předloh. Vidíme tu např. zvýšené přízemí (či dokonce první patro, tzv. *piano nobile* neboli *poschodí vznešené*), kam bývají umístěny reprezentační prostory (salon, pracovna, velká jídelna, hala atd.). Toto podlaží je nejen navenek dekorované výrazněji než podlaží ostatní, ale je i (někdy dost podstatně) vyšší než patra „obyčejná“ (patro rodinného bytu či podkroví pro služebnictvo). Tehdejším způsobům klasického formování i dekorování rodinných sídel se vysmívá Adolf Loos: *„Ach, milý pane architekté, nemůžete přidat na fasádu ještě za pět zlatek umění ?, říkal ješitný zákazník. A architekt naplácal na fasádu za tolik zlatek umění, kolik od něho bylo požadováno - a někdy ještě trochu více“*. Funkcionalistická reakce by pak byla podobné stavby nejraději

zbourala: „šetrnost“ výrazu a bezozdobnost plochostřechých vil s velkými okny se stala znamením doby, dokonce pro naši první republiku znamením erbovním.

At' s dekorem nebo bez něho: pravou vilu poznáme podle péče, která byla věnována jejímu naplánování, vyprojektování a koneckonců i realizaci. Těžko si tu představuji něco podobného jako opakovaný projekt, *typová vila* je protimluv, *contradictio in adiecto*. Vilu projektoval *konkrétní* architekt pro *určitého* klienta. Představy objednatele převedl do grafické podoby často hodně ztuha a s nelehkými dilematy tvorby: dlouho se mořil se zvláštnostmi zadání, individuálními přáními a privátními sny. Podepsal se teprve, když byl spokojen on i klient a jeho paní. Vzniklo dílo, jediné svého druhu a způsobu. I v tom spatřuji (a zvláště v dnešní době, kdy se s typovými projekty roztrhl pytel) určitou úctyhodnou vznešenost, a to i tehdy, když se s výsledkem nedokážu solidarizovat pro odlišný architektonický názor. Pravá vila není odbyta a nevyskytuje se v desítkách či stovkách exemplářů, nýbrž je oslavou tvůrčí individuality.

A ještě něco musí tu mít dbalý architekt na paměti: některým investorům sluší s politováním odmítnout služby, není-li naděje, že z jejich touhy po sebezprojektu může povstat něco obohacujícího, něco krásného či něco originálního, neotřelého. Francis Bacon: „*Přesto však jako jsou zpravidla věhlasnější ti, co získali slávu svým rodům, než jejich potomci, tak to, co je první svého druhu (je-li to dobré), bývá zřídka kdy dostiženo napodobováním.*“

Popouštím-li uzdu úvahám v tomto směru, měl bych asi současně podtrhnout: vilou lze sice na jedné straně poměrně nepřehlédnutelným způsobem prezentovat postavení, kterého se její investor domohl, a vyjádřit tak přirozeně i jeho společenskou prestiž. (Není to absolutní vyjádření, pořád zbývá naštěstí dost šéfů všeho druhu, primátorů, ministrů, popových hvězd i olympijských vítězů, co bydlí raději jinak...). Měli bychom mít ale pořád na paměti, že - na straně druhé - nepřiliš komplexně vzdělaný burzovní spekulant či nadšená restituentka továrny na preclíky mohou někdy zabrat svou nekorektní vilou hodně prostoru, aniž by ho čímkoli smysluplným zaplnili (kromě neodolatelných romantických věžiček, které se tak dobře vyjímalý na Rodrigézově haciendě v 140. díle kolumbijské telenovely *Tajemství ložnice Doni Dezabúry*, ovšem...). Odpovědnost stavitelů vil je velká a tíživá.

Povězme si nyní něco o stavebních formách a tvarech pro vilu charakteristických. Předpokládá se určitě, že se vila bude vypínat a tyčit. Napadá mě tu zvolání z knihy J. D. Salinger: „*Vzhůru do výšky střechu zdvihněte, tesaři muži!*“. Tendence k vertikalitě je nepochybná a přízemní atriový domek vilou jistě nenazveme. Morfologie dobré vily se napájí z inspiračních zdrojů jako přirozená prestiž (a ne, málo

platné, *parvenuovské pinožení*), vztyčená hlava (a ne *zatumlý krk*), vkusná noblesa (a ne *procovská imitace*). Dominuje-li prostředí ulice či čtvrti vysoká vila, jen těžko jí vyčítat nápadnost, či snad jindy vypínavost, je-li krásná. Většina vil mívá kolem sebe ostatně dosti velké pozemky, zahrady či dokonce parky, takže přes své větší měřítko mohou zůstat takřka nepovšimnuty.

Dalším z obvyklých znaků vilové typologie je půdorys, který se blíží čtverci. Vilu si také nejspíše v ideální podobě představíme bez různých hospodářských přístavků. Stodola ani chlévy či stáje k ní nepatří. Podobně ovšem jako venkovská usedlost obklopuje vnitřní dvůr, tak i větší vila mívá někdy tzv. čestný dvůr, *cour d'honeur*. Rozumí se tím většinou architektonicky upravený prostor mezi oplocením pozemku (branou) a vlastním vchodem do domu, z boku vymezený obytnými křídly. Sem je umístováno předložené schodiště, někdy i kašna či plastika a ovšem také zeleň, upravená, jindy až „vycepovaná“ s nejvyšší péčí.

Dispozičně bývá ve vile akcentován vstupní prostor, hala či přijímací salon. Zádveří o dvou čtverečních metrech tu snad raději nehledejme. Snaha o co největší rozvolnění vnitřního prostoru a jeho kontinuitu nejen v přízemí, ale i ve směru vzhůru, vedla ve 20. stol. ke konceptu tzv. Raumplanu. Výškově se jednotlivé prostory nenapojují jen po jednotlivých podlažích, ale i po polovinách či čtvrtinách výšky patra, místnosti mají podle svého určení různé světlé výšky a vnitřní prostor vily se tak stává jednodlitou a dosti složitou obytnou strukturou, pospojovanou různě dlouhými schodišti. Přišel s tím poprvé Loos, ale tyto myšlenky předjímal ve svých vilách už např. i brněnský architekt Emil Králík dávno před 1. světovou válkou. Přes občasné pokusy rozvíjet tento koncept i v současné architektuře jej považují spíše za mnohdy zajímavý doklad neklidné povahy architekta než za následováníhodnou cestu.

Čtvercový půdorys nejběžnějšího kubusu vily vyžaduje ovšem vyvrcholení spíše střechou stanovou, mansardovou, pultovou či plochou než klasickou střechou sedlovou. Solitérní hmota s přibližně stejným pravolevým i předozadním rozměrem je výtvarně vyhraněná a ukončená, nemanifestuje se tedy většinou štítem jako geometrickou nabídkou ku spojení s další budovou. Vila si tak jakoby udržuje odstup. Cítíme, že chce být sama.

A jak je to dnes (jako ostatně vždycky) s tak rozšířeným puzením, jakým je touha po kopiích historických předloh, po historizujícím dekorování, po napodobeninách starých slohů? Se starým dobrým Adolfem Loosem prohlašuji (není-li zbyti): „*Přání obklopit se kopiemi... starých kulturních výrobků, jež se nám líbí, jejichž originály nám však jsou nedostupny, je jistě velmi lidské*“. Věrnými kopiemi, vytvořenými

po dokonalém prostudování a pochopení předlohy, doplňuji. Na klasických předlohách nemáme co měnit. Potíž ovšem nastává, spatláme-li v jakémisi zběsilém šejkru našich romantických přání a nevyřešených pubertálních tužeb cosi jako koktejl „nových myšlenek ve slohu starého mistra“. (Viz také článek *Historizující dekor - ano nebo ne ?* v únorovém čísle našeho časopisu). Jónská voluta nebo barokní balustra mají své osvědčené formy, které nelze nepoučeně zneužívat. Bohužel jsme pořád nuceni chodit kolem nových a nových vil, u kterých jejich „tvůrci“ nic takového nerespektovali - často za obdivného mručení všech účastníků stavebního řízení. Vanitas vanitatum !

Pokud se nemýlím, bylo to v 70. létech minulého století, kdy přibyl v našem slovníku nový výraz: viladům. Co se jím vlastně míní ? Jde o budovu pro bydlení, která v sobě zahrnuje aspekty rodinné vily i činžovního domu. Obsahuje většinou několik (3 - 6) větších bytů, v ideálním případě rozmístěných tak, že na každém podlaží najdeme vždy jen jeden. To velmi přispívá k pocitu určité izolovanosti a intimity bydlení, srovnatelnému s rodinným domem, i když tu bydlí pohromadě více rodin. Garáže pod domem, vyhrazené části pozemku, náležející k jednotlivým bytům, terasy a zimní zahrady - to vše k viladům náleží samozřejmě.

Vila i viladům patří k radostem a půvabům života nejen hmotně zajištěného, ale i (nezbývá než doufat) kulturně a mravně vyspělého. Přál bych si velmi, aby jich u nás přibývalo. Vilová republika je rozhodně lepší představa než republika paneláková. Ať žije *Česká vilarepublika* !

Ing. arch. Jan Rampich